

Budapesti közterek

zhn

Az MRT Tömegkommunikációs Kutató Központ megbízásából 1978–79-ben vizsgálatot végeztünk nyolc budapesti közterén. A kutatás fő témája: a közterek tárgyi, ezen belül is különösen vizuális tömegkommunikációs tárgyakkal való ellátottsága. (A kutatás zárójelentése megjelenés alatt az MRT Tömegkommunikációs Kutató Központ kiadásában: S. Nagy Katalin–Száva Anna: A budapesti közterek tárgyi ellátottsága és a vizuális tömegkommunikációs eszközök, Bp., 1980.)

A városi tér mint kommunikációs eszköz

A televízió, a rádió közismert tömegkommunikációs eszközök. A tömegkommunikáció jelenségével foglalkozó kutatók e kettőt kísérik megkülönböztetett figyelemmel, a szakirodalom jelentékeny része foglalkozik hatásaikkal. A hagyományos tömegkommunikációs eszközök – a könyv és az újságok – és a két új, jellegzetesen XX. századi médium mellett legfeljebb még a magnetofon és a lemezjátszó érdekli a kutatókat. Számtalan vizuális tömegkommunikációs eszköz (plakát, repro, poster, lemezborító, könyvborító stb.) kívül esik a vizsgálódások körén.

Tömegkommunikációs médium azonban az utcakép is: a kirakat, az újságpavilon és mindenekelőtt a városi tér (általában maga a tér: lakások intim tere csakúgy, mint a közösségi, nyilvános terek).

A városi tér alapvető funkciója, hogy sűrítetten, felfokozottan közvetít információkat a politikai-gazdasági vezetés és a tömegek között. Bár a közlés dominánsan egyirányú: a teret fenntartók felől irányul a tereket használók felé, nem maradnak el a visszajelzések sem (a firkálásoktól, a falragaszok letépésétől kezdve a valódi és pszeudó- vagy a vélt szükségletekig, a használat mértéke, sűrűsége stb.). A tér tömegközlekedési, kereskedelmi kulturális központ. Feladata többértű: közlekedési és üzlethálózati csomópont, kulturális-művelődési-rekreációs lehetőségeket biztosít. Városszerkezeti sajátosságaiból következően a tér nagyobb embercsoportok áthaladására hivatott, mint egy-egy utca, és lehetőséget ad a csoportosulásra is, így a közvetlen, személyes kommunikáció jelentős színtere. Épp ezért természetes módon következne a terek sokrétű funkcióból, hogy tárgyi felszereltségük meghaladja az átlagos utcáét, hogy a látvány, a vizuális összkép tervezetten szolgálja a kommunikációs célokat, hogy egykori ősenek – az agorának – megfelelően biztosítja ember–ember, egyén–csoport, egyén–városi tanács, csoport–állam kapcsolatának nyilvános demonstrációját.

Mindenekelőtt tárgyak, tárgyegyüttesek és tárgyakapcsolatok segítik vagy gátolják a tér kommunikációs, tömegkommunikációs funkcióit. A kommunikációt szolgáló eszközök: pad, asztal és szék, telefonfülke, postaláda, hirdetések. A művészi kommunikációs eszközei: köztéri szobor, épületdíszítő plasztika, díszkút, esetenként plakát. Tömegkommunikációs eszközök: telefon (nemcsak személy és személy, hanem a személy és az intézmények között is kapcsolatteremtési eszköz), plakát, hirdetőoszlop, információs tábla, reklámok.

A kiválasztott – vizsgált nyolc budapesti tér közül mindegyiknél megállapíthatók hiányosságok, hibák, és mindössze két tér az, amelyik úgyahogy eleget tesz tér mivoltából következő kommunikációs-kulturális-rekreációs és közlekedési-kereskedelmi funkcióinak.

A Boráros tér mintha csak kizárólag a járművek áthaladását kíváná

biztosítani (vilányrendőrök, Kresz-táblák). Ugyanakkor nem derül ki, hogy nemcsak az áthaladó járművek miatt közlekedési csomópont, hanem a célforgalom miatt is. A Moszkva térrel, az Erzsébettel, Soroksárral összekötő buszok, a Jászai Mari térrel összekötő villamosok, a Csepellel összekötő gyorsforgalmi vasút végállomása a Boráros tér. Ez a tárgyi ellátottságból nem derül ki. Üzletek alig vannak, kirakatok nincsenek, pavilonok pótolják mindkettőt. Ezek színvonala az ötvenes évek kisvárosi árullátottságának, árukinálatának, tálalási módjának felel meg. A pavilonok állaga rossz, elhanyagolt, mintha egy városi szegénynegyedben állnának (holott a tér többemeletes polgári házakkal, híddal határolt). Kulturális, művelődési funkciókat nem teljesít: egyetlen hirdetőoszlopon egyetlen moziműsor – semmi más. Mintha e városrészben már se színházról, se hangversenyéről, se múzeumból nem tudnának. A tér maga sugallja: akik ezen túl (Csepel, Erzsébet, Ferencváros) laknak, úgyse járnak sehova, nem tudnak semmiről, tehát kár is tájékoztatni őket. E tér mintha nyílt vállalása volna annak, hogy a munkáskerületek lakói eleve kimaradnak a kulturális intézmények kínálta műsorokból. Felhívóan közvetíti, hogy akik erre járnak, azoknak így is jó (pedig a Boráros téri aluljárót nem is hasonlítottuk össze a Felszabadulás téri aluljáróval – kosz, bűz, elavult táblák, a lépcsőkön ülő részegek egyikben, reklámok, üzletek, telefonok, fény a másikban).

A társadalmi hierarchia a terek állaga, állapota, tárgyi felszereltsége szerint: „alul” a Boráros tér = „alul” a munkáskerületek lakói; „felül” a Vörösmarty tér és a Felszabadulás tér = „felül” az értelmiség, vezető hivatalnokok, kiskereskedők.

Tulajdonképp a Déli pályaudvarhoz vezető tér az egyetlen, amelyre többé-kevésbé rámondható: korszerű (az egyetlen, ahol a művészi kommunikációs eszköz – a Vasarely-relief – is modern, nem pedig akadémikus, historizáló, konzervatív). A tereken általában korszerűtlen és célszerűtlen az anyagok felhasználása, illetve a színezés: visszafogott, közép-szerű – ez alól jóformán egyetlen tér sem kivétel. Uralkodó szín: a szürke.

A terek információs anyaga

A mennyiségi különbség azonnal szembetűnő, de most nem ezzel foglalkozunk. A Boráros tér információs anyaga olyan, mintha a tér az ötvenes évek óta nem változott volna. Ugyancsak szegényes – és sekélyes – az Újpalotai tér információs anyaga. Éppen csak a legszükségesebbekre korlátozódik, a legfontosabbakról tájékoztat. E két tér üzlethálózata messze alatta marad a többiének. De kívánnivalókat hagy maga után a Móricz Zsigmond körtér, a Déli pályaudvarhoz vezető téré és a Szentháromság téré is. Igazán változatos üzlethálózata és a többihez képest viszonylag gazdag információs anyaga van a Felszabadulás térnek és a Moszkva térnek. A Vörösmarty tér a külföldiekre összpontosít (pl. légitársaságok) és talán ezért a többi térhez viszonyítva itt kiemelkedő a kulturális információs közlés. A Moszkva téren viszonylag sok a szolgáltató jellegű kisiparos, és széles bolt- (ezen belül főleg vendéglátóipari) hálózat van.

Megfejthetetlen reklámok, fényreklámok, cégtáblák minden téren akadnak. A Felszabadulás téren: Rollplast redőny, EMG; a Boráros téren: Mashpirlorintorg; óriás méretű, sok villamos energiát fogyasztó felirat a Moszkva téren („A közlekedés egész társadalmunk ügye”), alig észrevehető helyen, tudniillik kiesik a közlekedők látóteréből.

A terek ellátottsága egyenlően. A Boráros tér elmaradottsága nyilvánvaló. Bármilyen oldalról vizsgáljuk, az a benyomásunk, mintha a Boráros tér nem volna bekapcsolva a város köznapi életébe, kiesik, elhanyagolják.

Általában is elmondható, hogy a két belvárosi tér kivételével (de még azokat is tulajdonképpen ide kellene sorolni) a kiválasztott, a budapesti tereket reprezentáló többi hat tér azt bizonyítja, hogy az információs anyag véletlenszerű, nem tudatosan szervezett-tervezett, az információ szegényes, beszűkült, nagy része az amúgy is (pl. a kirakatokban) látható objektumok tényszerű jelzésére szorítkozik, nem használják ki a bennük rejlő információs-kommunikációs lehetőségeket, a közlés módja pedig gyakran meglehetősen primitív. Egészében elmaradott – a jelentés szintjén csakúgy, mint formai tekintetben – a terek információkat szolgáltató funkciója. Az ismeretközlés, a figyelemfelkeltés jórészt az üzlethálózatra, kisebb léptékben a közlekedési eszközökre korlátozódik. Elenyészően kevés a tényszerű jelzésnél többet mondó, az amúgy is látható jelenségeken kívüli vonatkozású információs szolgáltatás. Belső aránytalanságok, észszerűtlenségek mutatkoznak az üzletek cégtáblái, reklámjai, hirdetései között is. Egy rézsűkőn egyetlen felirat van, másokon vagy másokról fél vagy egy tucat közlés látható ugyanazon a téren. Nem sikerült semmilyen összefüggést vagy logikát felfedezni: melyik miért sorolódik az egyik vagy a másik kategóriába?

A nyolc téren összesen öt könyvesbolt (illetve ebből kettő bolt, három pavilon) és nyolc újságárus működik. Nincs könyvesbolt a Felszabadulás téren, a Móricz Zsigmond körtéren és az Újpalotai téren. Nincs újságpavilon, újságos a Felszabadulás téren, a Szentháromság téren és Újpalotán, azaz a nyolcból három téren. A hagyományos tömegkommuni-

kációs eszközök (könyv + újság) egyikéhez sem lehet hozzájutni a Felszabadulás téren és Újpalotán. A Felszabadulás téren javítja a helyzetet, hogy a térről az Erzsébet-hídra felvezető kis utcában és a Váci utcában is van egy-egy újságot áruló bolt, de ez így sem elfogadható megoldás. Újpalotán viszont a közelben sincs újságárus!

A művészi információt szolgáltató tárgyak arányszáma is nagyon alacsony, színvonaluk jórészt alatta marad az elfogadhatónak, stílusuk nagyrészt konzervatív, historizáló, akadémikus vagy – semmilyen. Számuk a nyolc téren összesen 24 db (a Felszabadulás téri épületdíszítő plasztikák nélkül), de egyáltalán nincs a Boráros téren és Újpalotán, a Moszkva téren is mindössze egy van (az is kicsi, szinte észrevehetetlen: a Kreml részlete egy ház oldalán, »Moszkva tér« felirattal). A plakátok között a nyolc téren mindössze hét (!) db olyan plakát volt, amelyik valamilyen művészeti eseményt (moziműsört, dzsesszzenekest, kiállítást) hirdetett, ezek többségének állapota botránysos (illetve már elavult műsört hirdet).

A mércét kényszerűségből alacsonyra engedve – hiszen viszonylag elfogadható terek is meghökkentő hiányosságokat mutatnak – még örülhetünk a belvárosi és a budai központi tereknek (Felszabadulás tér, Vörösmarty tér, Déli pályaudvarhoz vezető tér, Szentháromság tér). A mutatók alapján ezek a közepesnél alig valamivel jobban működő terek, rosszul funkcionál a Moszkva tér, még rosszabbul a Móríc Zsigmond körtér és Újpalota. A Boráros tér esetében pedig még a negatív minősítés sem elég kifejező.

A műholdak, a televízió, a telex, a videómagnó stb. korában elfelejtkezünk a köznapi élet szintereiről, jelen esetben a városi térről és annak mélyreható kommunikációs-információs lehetőségeiről.

A tárgyak állapota

Négy fokozat szerint osztályoztuk a tárgyakat. Míg a vizsgált jellemzők objektívnek tekinthetők, e kategóriák meglehetősen szubjektívek. Mégis szükségesnek tartottuk e szempont felvételét. Nagyjából a köznyelvi értelmezést próbáltuk alkalmazni, amikor egy tárgyat jónak, közepesnek, rossznak vagy nagyon rossznak minősítettünk.

Feltűnően nagy a Boráros téren a nagyon rossz állapotú tárgyak száma és a többi tárgyhoz viszonyított aránya: a jónak minősített tárgyak száma a legnagyobb (59, illetve 130, azaz kétszer annyi, mint a jó). A tárgyalomány leromlott, elkopott, agyonhasznált állapotban van. A tárgyaknak mindössze 20%-a minősíthető jónak; ugyanakkor 47%-a rossznak.

Ezzel szemben a Vörösmarty téren nincs nagyon rossz minőségű tárgy, és a tárgyaknak mindössze 5%-a rossz minőségű. Ugyanakkor a jónak minősíthető tárgyak aránya 86%.

A nyolc tér közül a tárgyaknak kb. kétharmada jó minőségű: a Déli pályaudvarhoz vezető tér, a Felszabadulás téren és a Vörösmarty téren – azaz a város idegenforgalmi és kulturális központjaiban – nincs vagy csak kis számban van nagyon rossz minőségű tárgy. Újpalotán viszont a kétharmadnyi jó minőségű tárgy mellett a rossz és a nagyon rossz minőségű tárgyak aránya: 15%. Ami elég meglepő a néhány éve létesített tér esetében. (Ilyen gyorsan tönkrementek a tárgyak? Vagy már eleve olyan rossz minőségűek voltak, hogy néhány év alatt állapotuk leromlása szükségszerű volt?)

A nyolc tér tárgyalományát vizsgálva négynek az állapota mondható elfogadhatónak. A Boráros tér kiemelkedően nagyszámú nagyon rossz minőségű és kiemelkedően kisszámú jó minőségű tárgyai mellett figyelemre méltóan magas a rossz és nagyon rossz minőségű, állapotú tárgyak aránya a Moszkva téren (csaknem 30) és a Móríc Zsigmond körtéren (ugyancsak 30). A Boráros tér botránysos állapota mellett elég meglepő, hogy két olyan forgalmi, közlekedési központnak, amelyek ráadásul a város belterületéhez tartoznak (budaiai) s a településszerkezetben kiemelt szerepük van, annyira leromlott az állapota, hogy a tárgyak csaknem egyharmada rossz vagy nagyon rossz minősítést kap. Mint ahogy az sem megnyugtató, hogy bár a Felszabadulás téren és a Déli pályaudvarhoz vezető téren magas a jó minőségű, jó állapotú tárgyak száma és alacsony a nagyon rossznak minősített tárgyak száma, viszonylag magas a rossz minőségű tárgyak száma. A Felszabadulás téren kb. 20%, a Délihez vezető téren – amelyek szintén újonnan megépített tér! – a rossz minőségű tárgyak aránya kb. 30%, akárcsak a Moszkva téren vagy a Móríc Zsigmond körtéren.

Végül is a belső arányokat – (jó + közepes + rossz + nagyon rossz) – figyelembe véve tulajdonképpen a nyolc tér közül csak kétfőnek az állapota minősíthető viszonylag jónak, elfogadhatónak: a Vörösmarty téré és a Szentháromság téré. Ha a minősítésnél a jónak minősített tárgy + 1 pontot kap, a rossz, illetve nagyon rossz – 1 pontot, a kialakuló sorrend: 1. Vörösmarty tér (+500); 2. Felszabadulás tér (+257); 3. Szentháromság tér (+232); 4. Újpalota (+186); 5. Déli pályaudvar (+139); 6. Móríc Zsigmond körtér (+102); 7. Moszkva tér (+59); 8. Boráros tér (–71). Ez a sorrend – és a pontszámok – tükrözik a tényleges állapotokat, megfelelnek a valóságnak.

A tárgyak száma

Az összes tárgy száma: 1. Vörösmarty tér (614 db); 2. Moszkva tér (607 db); 3. Felszabadulás tér (526 db); 4. Déli pályaudvar (435 db); 5. Szentháromság tér (341 db); 6. Újpalota (300 db); 7. Móríc Zsigmond körtér (287 db); 8. Boráros tér (284 db).

A terek tárgyi ellátottsága egyenetlen. A Vörösmarty téren több mint kétszer annyi a tárgy, mint a Boráros téren. A két tér méretbeli különbsége pedig éppen fordított. A tér nagysága, kiterjedése tehát nem játszik abban szerepet, hogy mennyi tárgy található a tereken.

A tárgyak száma önmagában is meghatározza a tér vizuális arculatát és a látványon túl azokat a funkciókat is, amelyeket a térnek ki kell elégíteni. A tárgyak száma zsúfoltságot vagy ürességet eredményez, információözönről vagy -hiányról, differenciált vagy hiányos információkról beszélhetünk. A Vörösmarty tér és a Felszabadulás tér gazdag információs anyagával szemben áll a Boráros tér és a Móríc Zsigmond körtér lényegesen kevesebb információt közlő állapota, mely önmagában a tárgyak meglétéből vagy hiányából is következik.

A Boráros tér feltűnően hátrányos helyzetét bizonyítja, hogy nincs egyetlen kirakat, egyetlen szék-asztal, egyetlen telefonfülke, köztéri szobor, egyetlen plakát sem a téren. Ezzel szemben a Boráros téren lényegesen kisebb Vörösmarty téren 1 köztéri szobor, 25 épületdíszítő plasztika, 2 telefonfülke és 17 kirakat található.

A Boráros téren mindössze 6, a Vörösmarty téren viszont 40 élőfa van. Míg a Vörösmarty téren 52 cégtábla van, a Boráros téren csupán 9 látható. Érdekes még összehasonlítani a hulladékgyűjtők számát: 24 db a Vörösmarty téren és mindössze 2 a Boráros téren.

A Vörösmarty tér szinte a város szíve, Budapest központja. Idegenforgalmi centrum (utazási irodák, luxusáruház, bank, népművészeti bolt); kulturális centrum (kiadók, szerkesztőségek, művészeti irodák, Képcsarnok, jegyiroda); építészeti érdekes régi és új épületek; patinás cukrászda. Innen nyílik a sétálóutca (Váci utca), mögötte a Duna-parti sétány. Célforgalom: ide érkeznek a repülőtérről buszok, a földalatti végállomása. 65 parkolóóra jelzi az autóforgalom jellegét. A tárgyak mennyiségileg és minőségileg is alárendelten szolgálják a tér funkcióit és kifejezni igyekeznek a tér jellegét, jelentőségét.

A Boráros tér tárgyszegénysége, a tárgyak minősége mintha azt sugallná: e tér már kiesik a központból, az idegenforgalomból, a kulturális életből, ez már „csak” átmenő forgalmat bonyolít a város és a külvárosok, valamint a város és vidéke (Ráckeve, Szigetszentmiklós stb. és még tovább: szegedi országút) között. Átmenő forgalmú tér, buszokkal, villamosokkal, gyorsvasúttal, teherautókkal. A Duna-part itt már nem sétány, hanem rakpart, az áruszállítás nyomait viselve. A patinás cukrászda helyett kocsmák; kirakatok, üzletek helyett rossz állagú pavilonok, utcai kiszolgálóstandok. E sajátos topográfia tükrözte társadalmi egyenlőtlenségek érzékeltetéséhez elegendő a két tér fotóit egymás mellé helyezni.

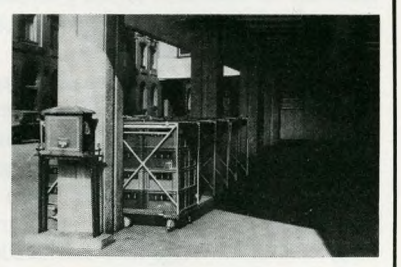
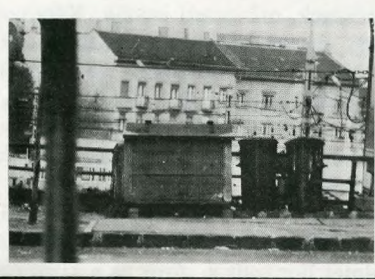
Plakátok

Mindenekelőtt rendkívül meglepő, hogy milyen kevés a fővárosi tereken a plakátok száma: összesen 82 db a nyolc téren. Ebből is 47 a Moszkva téren van. Három téren egyáltalán nincs plakát (Déli pályaudvarhoz vezető tér, Boráros tér és Újpalota). A Déli pályaudvarhoz vezető téren ez még csak-csak érthető a tér jellegéből, megtervezett reklámkirakataiból következően. Meghökkentő viszont, hogy a Boráros térre és az Újpalotai térre egyáltalán nem, a Szentháromság térre mindössze 3 db, a Vörösmarty térre csak 2 db plakát jutott. Ez alig valamivel jobb, mintha egy se volna.

A plakátok állapota is követelnivalókat hagy maga után. Nemcsak a terek plakátellátottsága szegényes, a plakátok állapota-állaga is az. Általában: tépettek, több helyen is elszakítottak, s közzöttük sok az olyan, amelyek már elvesztette időszerűségét, rég lejárt eseményt hirdet még mindig. Elhelyezésük gyakran véletlenszerű, nem végiggondolt, esetleges. Még a Vörösmarty téren is láthatók olyan plakátmaradványok, hogy a látvány inkább egy külvárosi elhanyagolt tér vagy még inkább a nyomorvedek emlékét idézi.

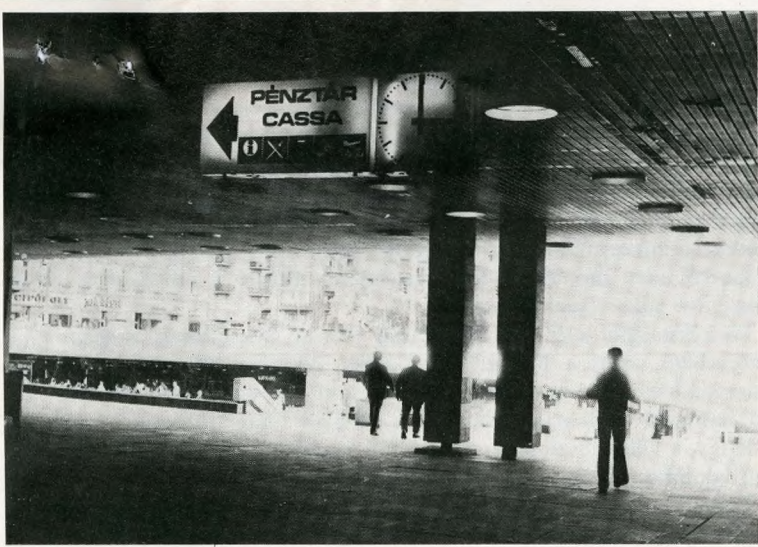
Lényegében tehát a plakátok vizuális állapota és vizuális környezete, közege elsődlegesen a rendezetlenséget, rendetlenséget sugallja. Ügyefogyottságról tanúskodnak, mintha még nem tudnának élni a felkínált lehetőségekkel. Ez általában igaz a vizuális tömegkommunikációs eszközökre, mint ahogyan az is, hogy a kezdetlegesség azon szintjén tartanak – s tartunk –, amikor már tudjuk, hogy kellenek az ilyen tárgyak (pl. plakátok), elhiszük hasznosságukat, de nem tudunk velük mit kezdeni.

Az amúgy is kevés plakáton belül még kevesebb a művészeti eseményekre felszólító, figyelmeztető – ezen belül is a legkevesebb a képzőművészeti plakát. Leggyakoribb a dzsessz-beatkoncerteket hirdető plakát. Ezek tipográfiailag a leggyengébbek, rendszerint a zenekar nagybetűs, messziről jól olvasható neve körül sok apróbetűs, kizárólag közlő olvasható

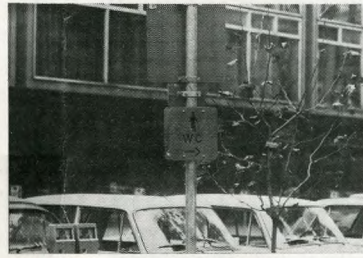
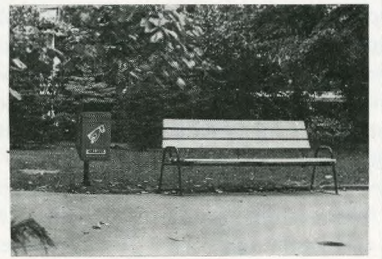

1 A Moszkva tér
 2 A Móricz Zsigmond körtér
 3 Az újjalotai lakótelep
 4 A Boráros tér
 5 A Déli pályaudvar és környéke
 6 A Szentháromság tér
 7 A Vörösmarty tér
 8 A Felszabadulás tér

5

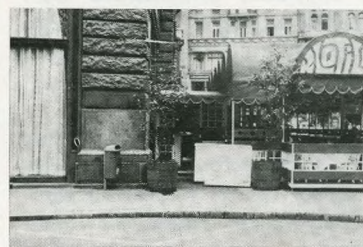
7

6

8

(fotók S. Nagy, Bodnár A., Száva P.)

szöveg. Feltételezhető, hogy ennek ellenére elolvassák, mert maga a zenekar neve odavonzza a plakáthoz az érdeklődőket.

Ami a plakátok vizuális minőségét – esztétikai értékét – illeti, ugyan csak nagyon vegyes minősítéssel lehetne hiteles képet adni róluk, bár kétségtelen: mintha javulna a színvonaluk. Legalábbis kezdenek színesedni, merészebb színeket és harsányabb ötleteket is felhasználni. Terjednek a hagyományos plakátméretnél kétszer-négyszer nagyobb méretűek; ezek már valóban versenyképesek és vizuálisan hatékonyabbak. Az uralkodó azonban még mindig az a plakátméret (70×80; 90×70 cm), amelyik sokkal inkább intim belső térbe való, és amelyik méret a táblaképfestészet átlagos, szokványos méretéhez ragadt le, azt utánozza. Amúgy is nagyon gyakori hibájuk a plakátoknak, hogy festőiek, festményeket akarnak utánozni, „művészeskednek”, s ez a tényleges funkció rovására megy. A köztéren ez a szobafestmény méret semmiképp nem indokolt, funkcionálisan is tévedés, és rontja a tér egészének összképét. Ugyanígy: ha elpötyöggetve található és nem egy-két helyre koncentráltan, alig érzékelhető jelenlétük, felfogásuk-megértésük nagyon nehéz.

Ahol viszonylag sok plakát van (a Moszkva téren a palánkokon 47 db és a Felszabadulás téren 20 db), ott sem figyelnek a kompozícióban rejlő lehetőségekre, nem rendezik el valamilyen vezérgondolat szerint a plakátokat. Esetleges az együvértartozásuk. Itt fel lehetne használni a múzeumi kiállítások rendezői gyakorlatát, hiszen a plakátsor valójában utcai kiállítás. A véletlenszerűen egymás mellé kerülő plakátok lerontják, kioltják egymás hatását, ahelyett hogy felerősítenék. Így még az igazán jó plakát sem szembetűnő, beleolvad a középsteri megoldottak sorozatába. A művészi eseményeket hirdető plakátok még tán rosszabbak, erőtlenebbek, mint a többi. A legjobban kivitelezett, funkciójuknak leginkább megfelelő, vizuális felhívó jellegük szerint a legfigyelemreméltóbb plakátok az árureklámok között találhatók.

A plakát jó értelemben vett manipulációs eszköz is – lehetne. Ha mind azok a hiányosságok (kevés van egy téren, kicsik, célszerűtlenül elrendezettek stb.) nem akadályoznák céljai elérésében, a hatásban. A hatékonyság továbbá különösen rossz azoknál a plakátoknál, ahol az információközlés módja nem egyértelmű, zavaros vagy ellentmondásos. Nem is ritkán fordul elő, hogy a plakát vizuális információhordozói nem azonos információt közvetítenek, mint a verbális információhordozók, közlések. Ilyen esetekben különösen nehéz megfejteni a plakát üzenetét. (Nemcsak a plakátokra jellemző ez! A Móríc Zsigmond körtéren egy BKV-vitrinben felirat: „A BKV a közönség szolgálatában”. Illusztrációként egy hajó. Tény, hogy a nyaranta közlekedő vízbuszok a BKV-hez tartoznak, a szűrőpróbaszerűen megkérdézett embereknek viszont nem jött össze a két információ, a hajó képe hitelletenítette a feliratot. A BKV-hoz forgalmilag és vizuálisan is a villamos vagy az autóbusz képe kapcsolódik.)

Sokszor a plakát valóságos rejtvény. Semmilyen képzetársítást nem kelt, láttán a nézőben semmilyen ötlet, emlékkép nem merül fel, ehelyett dühösen csodálkozik, és nem érti, miért szórakoznak vele.

Azt már szinte épp csak megemlíteni merem, hogy a plakátoknak sincs a terekhez mért válogatása. Ahol egyáltalán van plakát, az bárhol másutt is lehetne, szinte a város bármelyik pontján. Nem kapcsolódnak a terek jellegzetes funkcióihoz, a terek egyéni jellegéhez pedig kíváltként nem.

A plakát is az egységes kultúra eszköze lehetne, hozzájárulhatna a kulturális szintek kiegyenlítéséhez – ha nem éppen a Boráros tér és az Újpalotai tér volna az, ahol egyáltalán nincs plakát.

Köztéri szobrok, domborművek

Számuk nagyon kevés.

A Déli pályaudvarhoz vezető téren van egy kőplasztika, egy Buda-metszet, egy emléktábla a Budai önkéntesek tiszteletére és egy Vasarely-dombormű. A Szentháromság téren, a Mátyás templomnál lévő domborművek mellett, a tér közepén található a Szentháromság szobor és egy ülő női figura egy házoldalban. A Moszkva téren köztéri szobor nincs, csupán egy kisméretű relief az egyik ház oldalfalában, mely a moszkvai Vörös teret ábrázolja (pontosabban: sematikus jelzi). A Vörösmarty tér közepén áll a névadó szobor, ezen kívül négy épületen láthatók épületdíszítő plasztikák (puttók, virágtartók, ornamentika, férfi és női figurák). A Felszabadulás téren áll a *Korsós nő* szobra, és nagyon sok épületdíszítő plasztika található (oroszlán, szentek, angyalok, ornamentika stb.) A Móríc Zsigmond körtéren áll a *Szent Imre*-szobor és két emléktábla van (*Móríc* és *Bartók*), továbbá egy kő dombormű. A Boráros téren semmi nincs: se szobor, se dombormű, se épületdíszítő plasztikák. Ugyan csak nincs semmi az Újpalotai téren.

A köztéren tehát rendkívül kevés a művészi kommunikációs eszköz, nagyon szegényes a művészeti információ. A nyolc téren mindössze négy nagyméretű, valóban a térhez illeszkedő szobor van. A valóban illeszkedőn itt kizárólag azt értem, hogy látható, észrevehető feltűnő kiterjedése miatt. Egyik sem modern, korszerű, hanem a barokk, az akadémikus,

a historizáló köztéri szobrászat század és főként nem a szocialista, jelenkori Magyarországi művészeti üzeneteit közvetítő emlékek, hanem a múlt, a múlt Magyarországi követői. A közforgalmú tereken, Budapest közlekedési-üzleti-idegenforgalmi-kulturális csomópontjain nincsenek korszerű, a mi korunkról és korunkhoz szóló köztéri szobrok. A *Szent Imre*-, a *Szentháromság*- és a *Monarchia* értelmezte *Vörösmarty*-szobor mellett nincsenek kortárs vagy legalábbis XX. századi munkák. A Szentháromság-szobor legalább magas művészi minőséget hordozó, de ugyanez se a *Szent Imre*-, se a *Vörösmarty*-szoborról nem mondható el egyértelműen. Persze a másik négy téren még ennyi sincs – semmi sincs.

Másrészt, ahol jelenkori dombormű van, az is sematikus és szinte alig észrevehető, mint a Moszkva téri relief. Vagy olyan, mint a Móríc Zsigmond körtéren egy kördombormű, ami egy villanyoszlopot vesz körül, harmadát eltakarják a bokrok, s amelyik amúgy is kicsi, alig látható – de így, a villanyoszlop perspektívájában szinte komikusnak hat. „Szoc-reál” dombormű, de szinte észrevehetetlen.

Talán egyedül a Déli pályaudvarhoz vezető téren lévő Vasarely-dombormű méltó környezetéhez: építészeti is összehangolt a térrel és a tér fölé magasodó pályaudvari épülettel.

A kifejezetten műemléki környezetben (barokk Szentháromság-szobor, neogótikus-neoklasszicista-akadémikus domborművek a Mátyás-templomnál, maga a neogótikus Mátyás-templom és Halászbástya a Szentháromság téren) talán elfogadható, hogy nincs modern műtárgy. A Szentháromság téren és a Vörösmarty téren egy-egy modern, korszerű épület (Hilton-szálló és az irodaház) ellensúlyozza a századfordulós látványt, épületeket.

A Felszabadulás téren inkább néhány portál, kirakat képviseli, közvetíti a korszerű vizuális látványt, az épületek és az épületdíszítő plasztikák XIX. század végiek, század elejiek, az eklektikus látványba nagyon is beleilleszkedne valamilyen jelenkori szobor, dombormű. Igaz, mindhárom tér szűk és zsúfolt így is, alaposan át kellene gondolni viszonylagos modernizálásukat. Az is félé, hogy a modernizálás barbár módon történne – mint annyiszor –, és megsemmisítené a még meglévő értékeket is. Hiszen e három tér (Szentháromság, Vörösmarty, Felszabadulás) végül is – mindennel együtt, mindennek ellenére is – szép, esztétikus, hangulatuk van, művészi értékeket közvetítenek.

A Boráros téren és Újpalotán nincs művészi kommunikációt biztosító tárgy, a Moszkva téren is szinte alig, de a Móríc Zsigmond körtéren is inkább hiánya érezhető. Holott e négy téren bőségesen van hely, ahol felállítható volna köztéri szobor. Csökkentené, ellensúlyozná a terek ürességét, szürkeségét, egyhangúságát, leromlott állapotát, ha legalább egy-két erőteljes, tartalmas művészi információkat hordozó műtárgy fejthetné ki hatását.

A köztéri szobrokat rengeteg ember látja, nap mint nap elhaladnak mellettük, s lehet, hogy csak nagy sokára tudatosodik formaviláguk, esztétikai értékük. Szerepük mégis rendkívül jelentős éppen a folytonos jelenvalóságuk miatt. Gondolom, általában nemigen vannak tisztában ideológiai befolyásoló szerepükkel, hiszen ha így volna, gondosan-pontosan megterveznék, mi kerüljön egy-egy térre, s feltétlen el is érnék, nemcsak azt, hogy kerüljön oda valami egyáltalán, hanem azt is, hogy a megfelelő műveket a megfelelő helyre és a megfelelő módon állítsák fel.

Viszonylag nagy energia-, idő- és pénzbefektetéssel folynak pl. múzeumi kísérletek, egyáltalán: a képzőművészeti nevelés, de a tér mint látvány, mint vizuális egység, a köztéri szobor, dombormű kiesik ebből, sőt: a meglévők ellene hatnak. A túltengő konzervativizmus miatt, művészi tárgyak hiánya vagy jelentéktelensége miatt.

Összegzésként elmondhatjuk: nem alkalmasak a jelenlegi köztéri szobrok, domborművek a műtárgyfunkciók teljesítésére, így kommunikatív-tájékoztató értékük is nagyon korlátozott, kétes értékű.

S. NAGY KATALIN